

Podoba žerjava v grbu Rač Crane's image in the coat of arms of Rače

Milan VOGRIN

UVOD

Žerjav *Grus grus* je v Evropi dandanes razširjen predvsem v njenem severnem delu, najštevilnejši je v Skandinaviji (PRANGE 1997). Pred dobrimi sto leti je gnezdil tudi še v srednji in zahodni Evropi, potem pa je število te ptice zaradi uničevanja njenega življenjskega prostora pričelo naglo upadati (CRAMP & SIMMONS 1980, PRANGE 1997). O gnezdenju žerjava pri nas v literaturi nisem našel podatkov. REISER (1925) ga npr. za severovzhodno Slovenijo navaja le kot preletno vrsto, enako že pred njim SEIDENSACHER (1864). V tem prispevku podajam opis žerjava, ki ga je imel poslovnež Regal, lastnik gradu v Račah, v svojem grbu, in razpravljam o možnosti gnezdenja žerjava na Dravskem polju.

Žerjavi v grbu Rač na Dravskem polju imajo pisano in zanimivo zgodovino. Med zanimivosti sodi tudi staro ime kraja, ki pa je danes med domačini v glavnem že pozabljeno. Današnje Rače so bile prvič pisno omenjene leta 1195 kot Rattschach (PAJTLER 1993). V začetku 16. stoletja je tja prišel poslovnež Gregor Regal, ki je kmalu usodno vplival na poimenovanje Rač oziroma takratnih naselij Under Rattschach in Ober Rattschach. Regal je najprej živel na Ptuj, kasneje, leta 1530, pa je od Žičke kartuzije kupil posest na današnjem Dravskem polju. Naslednja leta je kupil še za tretjino tako veliko posest od ptujskih minoritov (KOROPEC 1993). Ker je bil Wartenheim (nekdanji stražni dom) požgan (Turki), se je lotil zidave novega gradu sredi današnjih Rač. Grad in svoj del posestva je imenoval Kranichsfeld (Žerjavovo polje). Zanimivo pa je, da se ime ni povsem uveljavilo, še vedno so namreč uporabljali ime **Rattschach** (KOROPEC 1993). Regal si je žerjava omislil tudi v grbu in seveda v pečatu. Oglejmo si grb (slika 1) nekoliko podrobneje. Zanimivo je,

da sta v grbu dva žerjava. Grb je sestavljen iz ščita, na katerem je narisana žerjav z napol razprtimi perutmi. Nad ščitom je čelada, na kateri stoji drugi žerjav, prav tako z napol razprtimi perutmi. Pri žerjavu bodejo v oči močne in nekoliko prekratke noge ter kljun, ki je za tega ptiča nekoliko nenavaden. Kljun je narisano tako, da je spodnja polovica nekoliko krajša od zgornje. Zanimiv je tudi rep, ki je narisano tako, kot da bi v repu imel dolga resasta peresa (ki v resnici rastejo iz peruti), ne pa

Slika 1: Nagrobnik Gregorja Regala z žerjavoma v grbu Rač, v cerkvi Sv. Jurija na Ptuj (M. Vogrin)
Fig. 1: Tombstone of Grgor Royal with two cranes in the Rače coat of arms, Church of St. George Ptuj (M. Vogrin)

Slika 2: Upodobitev žerjava na občinskem pečatu Kranichsfelda (Rač) iz 19. stoletja (M. Vogrin)

Fig. 2: Crane in the seal of Kranichsfeld (Rače) from the 19th century (M. Vogrin)

navadnih peres. Glede na opisane značilnosti je očitno, da avtor žerjava ni imel pred sabo (preparata), ampak ga je moral risati po spominu. Ko bi bil avtor imel mrtvega žerjava pred sabo, bi bil z lahkoto ugotovil, da dolga resasta peresa niso repna, ampak peresa iz peruti in da sta obe polovici kljuna enaki. Na nobenem izmed žerjavov tudi ni poudarjena črnina na vratu in glavi. Iz tega bi lahko sklepali, da je avtor upodobil mladega žerjava (le-ta je obarvan povsem sivorjavo). To pomeni, da je avtor žerjave moral opazovati jeseni ali pa, kar je prav tako možno, poleti, ko je videl dorasle mladiče. Kako je Gregor Regal prišel na zamisel o žerjavu, lahko le domnevamo. Ena izmed domnev je, da je dobil navdih za ime pri žerjavih, ki so se morali v tistem času pojavljati na Dravskem polju v obdobju selitev, ali pa jih je opazoval pri gnezdenju. Možno je seveda tudi, da je na izbor žerjava vplival še kak drug faktor, posebej še, ker so bili žerjavi v grbu nekoč očitno precej priljubljeni (GEROUDET 1994). Gregor Regal je umrl 12. 8. 1546 in je pokopan v cerkvi sv. Jurija na Ptuj, kjer je tudi njegov nagrobnik z žerjavoma v grbu. Po Gregorjevi smrti je grad prevzel Ivan Regal, za njim pa so grad prevzeli Teuffenbachii. S tem prevzemom so iz grba izginili tudi žerjavi. Kljub temu pa se ime Kranichsfeld pojavlja še v 19. stoletju. Ime in žerjav, ki pa prej spominja na kormorana *Phalacrocorax* spp., sta bila v tem obdobju tudi na občinskem pečatu

(slika 2). Ime Kranichsfeld za današnje Rače se začne ponovno uporabljati med drugo svetovno vojno, ko so Nemci uvedli vsesplošno ponemčevanje na Štajerskem (PENI 1993).

In kakšna je verjetnost, da je žerjav v preteklosti res gnezdil na našem ozemlju? Verjetno kar velika. Po podatkih CRAMPA & SIMMONSA (1980) je okrog leta 1880 še gnezdil v okolici Benetk, kar je še južneje od Dravskega polja. Če je žerjav na Dravskem polju res gnezdil, je gnezdil verjetno vse do 18. ali 19. stoletja. Tudi življenjski prostor mu je v tistem času moral ustrezati, saj je bilo še pred dobrimi tridesetimi leti na Dravskem polju okrog 6600 ha močvirij in vlažnih travnikov (AVŠIČ & BURJA 1996). Bedni ostanki nižinskega poplavnega gozda s črno jelšo *Alnus glutinosa* in dobom *Quercus robur*, na kakršnih prebiva tudi žerjav, pa so še danes ohranjeni. Dandanes je žerjav na Dravskem polju le redek in občasen preletnik, tako v spomladanskem in jesenskem času.

LITERATURA

AVŠIČ, F. & BURJA, D. (1996): Ocena hidroloških razmer po hidromelioraciji Polskavske doline. Mišičev vodarski dan 1996: 99-104.

CRAMP S. & K.E.L. SIMMONS (eds.) 1980: The Birds of the Western Palearctic. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. 2. Oxford University Press, New York.

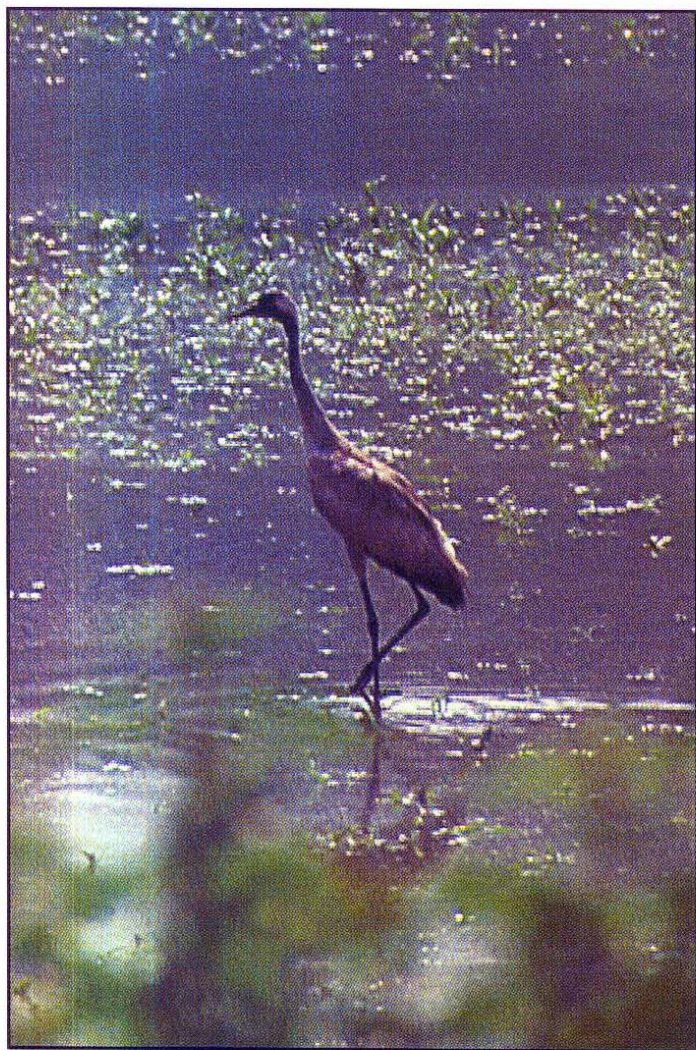
GEROUDET, P. (1994): Dou vient la grue heraldique de Gruyere? Nos Oiseaux 42: 311-312.

KOROPEC, J. (1993): Imenska cenitev leta 1542 za zemljiško gospostvo Rače. pp. 14-35. v: PAJTILER, F. (ed.): Rače in okolica skozi stoletja I. Rače.

PAJTILER, F. (1993): Posestniki in lastniki gradu. pp. 36-46. v: PAJTILER, F. (ed.): Rače in okolica skozi stoletja I. Rače.

PENI, L. (1993): Občina Rače 1941-1945. pp. 233-255. v: PAJTILER, F. (ed.): Rače in okolica skozi stoletja I. Rače.

PRANGE, H. (1997): Crane *Grus grus*. pp. 240-241. v: HAGEMELER, W.J.M. & BLAIR, M.J. (eds.): The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A D Poyser. London.

Slika 3; Žerjav Common Crane *Grus grus* 11. 6. 1992 Rače (A. Sovinc)

REISER, O. (1925): Die Vögel von Marburg an der Drau. Graz.

SEIDENSACHER, E. (1864): Die Vögel von Cilli. Mittheilungen des naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark, Heft 2: 57-90.

POVZETEK

Avtor v prispevku podaja opis žerjava *Grus grus* na grbu Gregorja Regala (slika 1), lastnika gradu v Račah v 16. stoletju. Grb je še danes mogoče videti na njegovem nagrobniku v cerkvi sv. Jurija na Ptuj. Regal je grad in svojo posest imenoval Kranichsfeld (Žerjavovo polje). To ime za današnje Rače in žerjav se v občinskem pečatu pojavita še v 19. stoletju (slika 2), samo ime pa še med drugo svetovno vojno. Žerjav na grbu je za tiste čase dobro predstavljen, čeprav je opaziti nekatere pomanjkljivosti (nenavaden kljun, prekratke noge, pahljačasta peresa, ra-

stoča iz repa), ki dajo misliti, da avtor žerjava (preparata) ni imel pred sabo, temveč ga je oblikoval po spominu. Glede na to, da na žerjavu ni opaziti znakov odraslega žerjava, domnevam, da je avtor žerjava opazoval v času selitev ali pa v poletnem času - med gnezditvijo. Glede na podatke iz literature (CRAMP & SIMMONS 1980) o gnezditvi žerjava še južneje od obravnavanega območja in ustreznosti habitatov v tistem času na Dravskem polju dopuščam možnost, da je žerjav na Dravskem polju takrat tudi gnezdil.

SUMMARY

The author has dedicated the article to the appearance of the Common Crane *Grus grus* in the coat of arms of Gregor Regal (Fig. 1), the owner of a 16th century castle at Rače (Dravsko polje, NE Slovenia). The coat of arms can still be seen on Regal's tombstone in the Church of St. George at Ptuj. Regal named his castle and the entire estate Kranichsfeld (Cranefield). This name of the present-day Rače and the crane appear again in the seal of the Rače Council in the 19th century (Fig. 2), and the name itself once more during the second World War.

The crane is well presented, although some deficiencies can be noted (unusual bill, too short legs, fan-shaped feathers growing from the tail), which indicate that the artist portrayed the bird by memory. In view of the fact that no signs of an adult crane can be noted, the author of this article presumes that the artist observed the bird during its migration or in the summer - when the bird bred there. In view of the data (CRAMP & SIMMONS 1980) on the Common Crane's breeding even further south from the dealt with area and with regard to the adequacy of the habitats at Dravsko polje in those times, the author considers it possible that the Common Crane bred there at that particular time.

Milan Vogrin, Hotinjska c. 108, SI-2312 Orehova vas